

READER

KERNCONCEPTEN

KUNST ALGEMEEN

VOOR LEERLINGEN

WAT ZIJN KERNCONCEPTEN?

- Compacte en kernachtige samenvatting van de koers van een periode.
- De grote denkbeelden die een periode kleuren.

Wanneer je deze kernconcepten echt **inhoudelijk begrijpt**, kunnen je actiever meedenken over specifieke voorbeelden uit de kunst. Op de volgende pagina's lees je kernconcepten van de 6 onderwerpen van kunst algemeen:

- Cultuur van de Kerk
- Hofcultuur
- Cultuur van de Burgerij
- Cultuur van Romantiek en Realisme
- Cultuur van het moderne
- Massacultuur

Daarbij worden afwisselend de kernconcepten uit de cultuur van een periode belicht, soms worden ze ook nog apart besproken voor de kunst van een bepaalde periode. Daarnaast worden voor een aantal onderwerpen ook de 'big ideas' besproken.

WAT ZIJN BIG IDEAS?

Big Ideas laten zien wat volgens experts de grote ideeën zijn waarover gereflecteerd, gediscussieerd wordt in een bepaald vakgebied. Wanneer je de 'big ideas' vergelijkt met de kernconcepten zijn deze wel heel erg verwant, maar 'big ideas' zijn nog verder samengevat en geabstraheerd tot de essentie.

TOEPASSEN VAN JE KENNIS

Wanneer je de kernconcepten van een periode echt goed begrijpt, dan kun je kennis ook gemakkelijker en zelfstandiger toepassen op nieuwe voorbeelden die je nog niet eerder gezien hebt. Precies datgene is belangrijk bij de examens. Daarbij heb je wel ook kennis van de kunst-begrippen nodig. Het schema hiernaast kun je downloaden via:

<http://www.expertisecentrum->

kunsttheorie.nl/cms_data/kunstanalyse_schema.pdf

UNIVERSITEIT VAN AMSTERDAM M.T. van de Kamp, 2019. Gedownload gebaseerd op de licentie van het Expertisecentrum Kunsttheorie/IOU (ook kunsttheorie.nl) en het IOU (2019).

KERNCONCEPTEN - CULTUUR VAN DE KERK

- **DE BIJBEL** is de centrale richtlijn en bepaalt **HET WERELDBEELD** en **HET MENSBEELD** en de **WETENSCHAPPELIJKE DENKBEELDEN** (Scholastiek).
- **OUDE EN NIEUWE TESTAMENT: BEGIN (SCHEPPINGSVERHAAL) EN EINDE (LAATSTE OORDEEL) ZIJN BEKEND. HEILSGESCHIEDENIS: ZONDEVAL → HEILAND (VERLOSSER): CHRISTUS → VERHAAL VAN CHRISTUS** (Annunciatie, geboorte, kruisiging/sterven, verrijzenis).
- **SYMBOLIEK: strijd tussen GOED & KWAAD. BEWIJS VAN GOD: GODDELIJK LICHT/KLANKEN; DE NATUUR**
- **GEESTELIJKEN** hebben veel macht, daarnaast ook adellijke macht. **KLOOSTERS WORDEN CENTRA VAN CULTUURBEHOUD EN CULTUURVERSPREIDING → ORA ET LABORA**. Leren lezen, schrijven, noten lezen, zingen, wetenschap beoefenen, behoud en verspreiding van cultuur.
- (primaire en secundaire) **RELIKWIJEN: HEILIGEN, HEILIGDOMMEN → KERKEN/KATHEDRALEN → PELGRIMSTOCHTEN**.
- **KRUISTOCHTEN → Deze reizen leveren ook HANDEL op en NIEUWE WETENSCHAPPELIJKE INZICHTEN** (geometrie; sterrenkunde etc.)

KERNCONCEPTEN - KUNST (MIDDELEEUWEN)

- **BEELDENDE KUNST: ROMAANS – GOTIEK;**
- **MUZIEK: MONODIE – POLYFONIE; SYLLABISCH/MELISMATISCH;**
- **DANS: REIDANS; DODENDANS; PROCESSIONS;**
- **THEATER: LITURGISCH DRAMA (Trope)** wordt later vermengd met **STRAATTHEATER; MIRAKELSPLEN; MYSTERIESPLEN; PASSIESPLEN**.

KERNCONCEPTEN - HOF-CULTUUR

- **HOVEN AAN DE MACHT:** De Italiaanse hoven (wereldlijke, geestelijke vorsten en bankiers – de Gonzaga's, de Sforza's, de Medici, de Pauselijke vorsten) komen op als machthebbers.
- Dat komt door de **ECONOMISCHE BLOEIPERIODE**, in met name in Italië (veel handel in middellandse zeegebied). Veel onderlinge **STRIJD** tussen de verschillende vorstenhoven.
- **RENAISSANCE: WEDERGEBOORTE VAN DE KLASSIEKE OUDHEID:** door kennis van de klassieke geschriften. De invloed van de kerk neemt af, minder theocentrisme (god centraal). **HUMANISME**, meer **ANTROPOCENTRISME** (mens centraal), **INDIVIDUALISME**, meer natuurwetenschappelijk onderzoek. **CONTRA REFORMATIE EN BAROK:** Een hervormingsbeweging als reactie op de corruptie in de kerk. In de rooms-katholieke kerk **PRACHT EN PRAAL** in de kerken, om de gelovigen te overtuigen. De stijl die hierbij hoort is de **BAROK**.
- **CONTRA REFORMATIE EN BAROK:** Een hervormingsbeweging als reactie op de corruptie in de kerk. In de rooms-katholieke kerk **PRACHT EN PRAAL** in de kerken, om de gelovigen te overtuigen. De stijl die hierbij hoort is de **BAROK**.
- **WETENSCHAP EN TECHNIEK:** De **ONTDEKKINGSREIZIGERS** en **WETENSCHAPPERS** vergroten de invloed van de Europese landen in de wereld: Galileo Galilei; Columbus.
- **LODEWIJK XIV: ABSOLUTISME**, hij regeert als **ZONNEKONING** regeert en laat zich inspireren door **APOLLO**, en denkt dat hij **GODDELIJKE MACHT** heeft gekregen (droit divin).
- Hij laat **HET PALEIS VAN VERSAILLES** bouwen, inclusief **TUINEN**. Daarin **VERMAKEN** de hovelingen zich met **FONTEINEN, SPELLETJES, DANS, MUZIEK, THEATER**.
- **ECONOMISCH PROTECTIONISME, MERCANTILISME.**

KERNCONCEPTEN - KUNST IN HOF CULTUUR

- **KUNSTENAARSGENIEEN** zoals Botticelli, Leonardo Da Vinci, Rafaël, Michelangelo en vestigen zich aan de hoven als **HOFKUNSTENAARS**. Leonardo da Vinci als de **UOMO UNIVERSALE** (de universele mens).
- **BEELDENDE KUNST: RENAISSANCE: KLASSIEKE INVLOEDEN** in vorm en inhoud, maar ook het verbinden van christelijke en klassieke elementen en onderwerpen; **BEREKENBAARHEID** van de wereld: **HARMONIE – BALANS – GEOMETRIE** (gulden snede); **RUIMTELIJKHEID** en **REALISME/IDEALISME** exploreren in beeldende kunst: **PERSPECTIEF, ANATOMIE (PROPORTIELEER); BAROK: SYSTEMATIEK, DYNAMIEK, EXPRESSIE VAN EMOTIES**, gelovigen terug in de Rooms-katholieke kerk krijgen.
- **MUZIEK: PRIMA PRATTICA**: invloed Vlaamse componisten, **POLYFONIE** – ingewikkelde melodieën door elkaar heen geweven. **SECONDA PRATTICA** : **MONTEVERDI, MONODIE** en **HOMOFONIE**, de teksten van de opera verstaanbaar moeten zijn. **AFFECTENLEER**: met muzikale middelen emoties verklanken.
- **DANS: INTERMEZZI – SPEKTAKELS** - tijdens grote feesten (spektakels) aan het hof wordt – tijdens intermezzi - door de hovelingen gedanst. **BASSA DANZA** - dansen met weinig sprongen, daarna **DANZA HAUTE** - met hoge sprongen. Lodewijk de XIV danst als absolute vorst, hij voert de **DANSACADEMIE** in en dat leidt tot de **BASISPOSITIES** van de dans en tot **PROFESSIONELE DANSERS**.
- **THEATER: KLASSIEK DRAMA** met o.a. **ARISTOTELISCHE PRINCIPES**: eenheid van tijd, plaats en handeling. Theaterarchitectuur met **ILLUSIES** door **PERSPECTIEF-EFFECTEN** en **TONEELMACHINERIEEN** (kunstwerken en vliegwerken). **COMMEDIA DELL'ARTE** veel **IMPROVISATIE** rondom **VASTE VERHAALLIJNEN** en **KARAKTERROLLEN**.

BIG IDEAS - GOUDEN EEUW

- **KUNST = TER LERING & VERMAAK, CALVINISME, MORALISME, VANITAS**
- **OBSERVEREN & SELECTIEF REALISME, EMPIRISCH** onderzoeken
- **VRIJE MARKTECONOMIE, kunst → VRAAG EN AANBOD**
- **KENNIS VAN DE KLASSIEKEN:** het **STADHUIS OP DE DAM**;
- **KENNIS VAN DE HARTSTOCHTEN:** de **BAROK**, de **AFFECTENLEER** in de muziek, **EMOTIES** in de beeldende kunst (leren via **MODELLENBOEKEN**).

KERNCONCEPTEN - BURGERLIJKE CULTUUR

- **MAATSCHAPPIJ:** na opstand tegen Spanje: **DE REPUBLIEK** een **GEDECENTRALISEERD SYSTEEM**. Nederland is een **STEDENLAND**. De **GEGOEDE BURGERIJ** aan de macht.
- **LEVENSBSCHOUWING:** **GODSDIENSTIGE TOLERANTIE** toch domineert **HET CALVINISME**.
- **HANDEL:** sterke groei vanwege de **VRIJE MARKTECONOMIE** (handelskapitalisme): **HANDELSREIZEN EN ONTDEKKINGSREIZEN** leiden tot handelsmaatschappijen (VOC, WIC Levanthandel), handel in nieuwe producten (specerijen, katoen, Delfts Blauw).
- **WELVAART:** Brede lagen profiteren van de welvaart, het is een **GOUDEN EEUW**. Handel met overzeese gebiedsdelen leidt uiteindelijk tot **SLAVERNIJ**.
- **WETENSCHAP:** wordt belangrijk: men doet **EMPIRISCH ONDERZOEK** ontwikkelt instrumenten, zoals **OPTISCHE INSTRUMENTEN**. **REISVERZAMELINGEN** worden getoond in **KABINETTEN** met daarin **NATURALIA EN ARTIFICIALIA**. Techniek m.b.t. toneel: **TONEELMACHINERIEËN – KUNSTWERKEN & VLIEGWERKEN**
- **OPDRACHTGEVERS:** zijn vaak **PRIVE OPDRACHTGEVERS** (gegoede burgerij; adel) of **COLLECTIEVE OPDRACHTGEVERS**; veel en gevarieerd aanbod van schilderkunst op de vrije markt (**GENRES**).

KERNCONCEPTEN - BURGERLIJKE KUNST

- **DE INHOUD VAN DE KUNST:** is onder invloed van het calvinisme **TER LERING EN VERMAAK**, vaak wordt een **MORALISTISCHE** gedachte gesymboliseerd (**VANITAS**).
- **ESTHETICA:** **KENNIS VAN DE KLASSIEKEN** is van belang voor de bouwkunst, zoals het **STADHUIS OP DE DAM**; en voor de klassieke regels van de **TRAGEDIE EN KOMEDIE**; **KENNIS VAN DE HARTSTOCHTEN** is eveneens van belang in deze periode van de **BAROK**, bijvoorbeeld voor de **AFFECTENLEER** in de muziek, en voor het uitdrukken van **EMOTIES** in de beeldende kunst (leren via **MODELLENBOEKEN**).
- **SCHILDERKUNST GOUDEN EEUW:** Kenmerkend voor **NEDERLANDSE SCHILDERKUNST** is de kunst van het **OBSERVEREN** en het **SELECTIEF REALISME**.
- **MUZIEK GOUDEN EEUW:** **SWEELINCK; COLLEGIUM MUSICUM; MONODIE (PSALMEN); LIEDBOEKEN (WILHELMUS)**
- **OPLEIDING BEELDENE KUNSTENAARS:** in **ATELIERS (LEERLING, GEZEL, MEESTER)**, maakten **REIZEN** naar **ROME** om te leren van de klassieken (klassieke theorieën van Plato en Aristoteles en klassieke voorbeelden), kunstenaars waren **AMBACHTSMAN, GELEERDE & VRIJE ONDERNEMER (EN SOMS OOK DIPLOMAAT – BIJV. RUBENS)**.

ROMANTIEK & REALISME: GEVOELENS & AUTHENTICITEIT

- **IDEALEN FRANSE REVOLUTIE** (1789): vrijheid, gelijkheid, broederschap → individualisme & opgaan in de massa
- Reactie op de verlichting (rede/ratio) daardoor: **GEVOEL STAAT CENTRAAL: HET ONBEREIKBARE, GROTE VERLANGEN**: groots en meeslepend, **HET SUBLIEME** (= paradoxale ervaring: mooi, overweldigend, groots maar ook dreigend, huiveringwekkend), dramatiek (opera) en lyriek (het lied; gedichten).
- **ESCAPISME – WEGVLUCHTEN UIT DE HARDE WERELD IN...**dromen, fantasie, reizen, etc.)
- **ROMANTIEK: VRIJHEID EN AUTONOMIE VAN DE KUNSTENAAR**: Het doorbreken van de academische regels: individualisme (je eigen stijl), vrijheid (de kunstenaar als bohemien), zelfstandigheid (autonomie) versus virtuositeit, genialiteit.
- **REALISME: EERLIJKHEID**: puurheid, authenticiteit, oprechtheid, het alledaagse, realisme.
- **ROMANTIEK** versus **REALISME**; **VORM** versus **INHOUD en ABSTRACT** versus **VERHALEND/SYMBOLISCH**:
 - **MUZIEK**: *absolute muziek* ↔ *programma muziek*;
 - **DANS**: *ballet blanc* ↔ *handelingsballet/caractère dans*;
 - **BEELDENDE KUNST**: *l'art pour l'art* ↔ *symbolisme*
 - **THEATER**: *realisme/historicisme* ↔ *symbolisme*
 - **KUNSTEN**: *gesamtkunstwerk* ↔ *specialisatie*
- **NATIONALISME, IMPERIALISME, KOLONIALISME**: wereldtentoonstellingen, slavernij en onderdrukking, etnografische foto's
- **THEMA's**: Escapisme = vluchten uit de harde (industriële) dagelijkse wereld in:
 - De Natuur – het sublieme landschap
 - Exotische bestemmingen
 - De (onbereikbare) liefde
 - Sprookjes, mythen
 - Het verleden (de eigen geschiedenis - nationalisme)
 - Dromen - hallucinaties

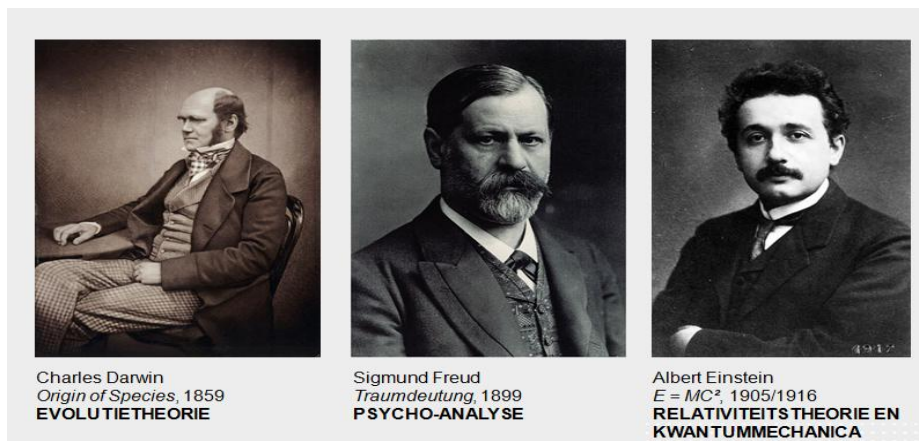
KERNCONCEPTEN – MODERNE CULTUUR

- Streven naar **VERNIEUWING**, breuk met het verleden. Kunst kan de maatschappij verbeteren, vooruitgangdenken, utopisch denken.
- Zoeken naar **ORIGINALITEIT**, naar de **GRONDSLAGEN** (herleiden tot de essentie van elke discipline, via vormonderzoek op een wetenschappelijke manier - reductie). **ABSTRACTIE, ATONALITEIT**.
- Streven naar **AUTONOME** en universele taal, onafhankelijk van de cultuur van de beschouwer.
- Streven naar puurheid en directheid in de **EXPRESSIE**, inspiratie daarvoor nieuwe concepten (abstractie, stilering, atonaliteit, syncope, blue note) of in niet-westerse culturen.
- Uitdrukken van (onderbewuste) gevoelens van **ANGST** en **VERVREEMDING**.

MODERNISME = EXPRESSIE, ESSENTIE, VERNIEUWING

- **A: EXPRESSIE & ANGST, VERVREEMDING** → ook van minder mooie emoties (breuk met gangbare esthetiek), expressie ook in persoonlijke stijl (handschrift). Gevoelens van angst, vervreemding voelbaar maken, deze gevoelens komen voort uit het ontworteld zijn (door de alsmat verder gaande vernieuwingen)
- **B: ONDERZOEK NAAR GRONDSLAGEN, ESSENTIE** → herleiden naar de essentie werkwijze van wetenschap hanteren, zoals door Mondriaan (structuur achter de zichtbare natuur)
- **C: VERNIEUWING & VOORUITGANGSDENKEN** → Kunst: Zoeken naar het originele, het unieke, het 'eigene'(persoonlijke stijl van een kunstenaar). Geschiedenis = vooruitgang, er is originaliteit mogelijk, door de wetenschappelijke ontwikkelingen en door de morele ideeën (geen ornamenten) wordt de wereld beter dan die was.

WELKE VERBANDEN?

- 1: **EVOLUTIE THEORIE** (Darwin);
- 2: **PSYCHO-ANALYSE** (Freud);
- 3: **RELATIVITEITSTHEORIE EN KWANTUMMECHANICA** (Einstein)

A: EXPRESSIE – ANGST, VERVREEMDING

B: ABSTRACTIE – GRONDSLAGEN, ESSENTIE

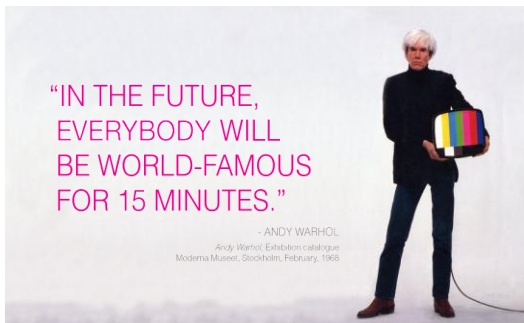
C: VERNIEUWING - VOORUITGANGSDENKEN

BIG IDEAS – MASSACULTUUR & POSTMODERNISM

- **AUTHENTICITEIT: MOET KUNST ORIGINEEL EN UNIEK ZIJN? KAN EEN KOPIE ORIGINEEL ZIJN?** Vooruitgang in de kunst bestaat niet meer: alles is al ooit gedaan, originaliteit en authenticiteit bestaan niet meer in het tijdperk van de reproductie. Daarom mag je citeren en hergebruiken.
- **KUNST = ENTERTAINMENT:** De massa wil vermaakt worden en consumeren: kunst moet begrijpelijk, herkenbaar en toegankelijk zijn voor een breed publiek zodat het geld oplevert.
- **CULTUUR = GECONSTRUEERD:** Cultuur is niet *de* werkelijkheid maar *wordt* geconstrueerd door mensen (sociaal construct); Mensen geven betekenis(sen) aan kunstwerken; het is niet meer alleen de maker die de betekenis geeft aan een kunstwerk.
- **IDENTITEIT = GECONSTRUEERD:** Jeugdcultuur – subcultuur – verzetten tegen de macht en de massa: zodra het tot de massa behoort wordt het opgeheven

MASSACULTUUR: DE BREDE SMAAK BEDIENEN

- **CULTUURINDUSTRIE:** inspelen met kunst en cultuur op de massa (of specifieke doelgroepen, zoals jeugd, families, etc.) om er veel geld mee te verdienen – consumeren – vermaakt worden
- **HERKENNING - IDENTIFICATIE:** massacultuur – de smaak van de brede massa bedienen (of juist van subculturen)
- **REPRODUCEREN:** massamedia – massacommunicatie (geen uniciteit meer)

Andy Warhol

Roy Lichtenstein

POST- MODERNISME – KRITIEK OP HET MODERNISME

- **KRITIEK OP HET MODERNISME:** a-historisch, onherkenbare abstractie, te grote vereenvoudiging door reductie, objectiviteit wordt in twijfel getrokken
- Postmodernisme brengt: **RELATIVERING - GEEN GROTE VERHALEN MEER** (communisme, katholicisme etc.) - **COMPLEXITEIT, PLURALISME & FRAGMENTARISCHE VISIES – CULTUURRELATIVISME – HERKENBAARHEID - GEEN UNICITEIT/ORIGINALITEIT MEER.**
- Aandacht voor de rol van **MASSAPRODUCTIE, MASSACOMMUNICATIE** en **MASSAMEDIA** in de cultuur.

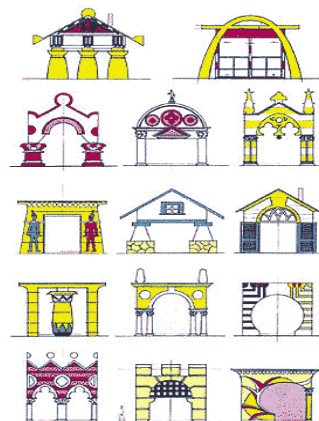
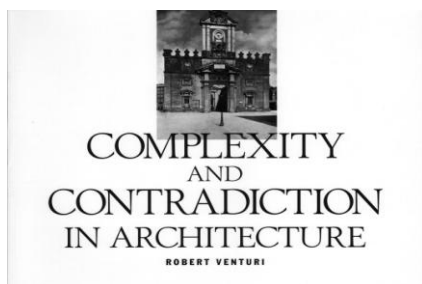
POSTMODERNISME: VERSCHILLEN ONTWAREN

- **RELATIVEREN:** meervoudige perspectieven (pluralisme, subjectivisme) – diversiteit – ‘*anything goes*’ – geen vaststaande esthetische normen
- **REMIXEN:** opnieuw combineren (eclecticisme; imiteren; parodiëren; stijlcitaten; samples; neo-stijlen → originaliteit hoeft niet meer)
- **GEMAAKTHEID:** van de wereld (de werkelijkheid is een schijnvertoning; is een constructie) – cultuurindustrie – massacultuur
- **MULTI – INTERDISCIPLINAIRE KUNST**

POSTMODERNISME (invalshoek 2):

1. Geen vaststaande esthetische normen.
2. Herwaardering ornament.
3. Grensoverschrijdingen van veel kunstdisciplines.
4. Herwaardering verhalende verwijzingen.
5. Complexiteit en tegenspraak (Venturi).
6. Herwaardering figuratie.
7. Cultuurrelativisme.
8. Natuur: natuur en clichés over de natuur.
9. Originaliteit: hoeft niet; clichés en (stijl)citaten mogen
10. High Art & Low Culture

ad 5: Venturi's *Complexity and Contradiction in Architecture* expresses in the most compelling and original terms the postmodern rebellion against the purism of modernism.

Robert Venturi. In his
Eclectic House Series
(1977),

POSTMODERNISME: SIMULACRUM - SCHIJNWERELD

Baudrillards simulacrumtheorie gaat over de echtheid en werkelijkheid van beelden die wij denken te kennen. In deze theorie wordt gesteld dat de mens het contact met de echte wereld is verloren, doordat hij een beeld van de wereld creëert aan de hand van wat hij in de media ziet.

Baudrillard zei dat er steeds minder waarheid is, omdat we al onze werkelijkheid baseren op iets wat we zelf (de mensheid) hebben bedacht (in film en media).

Een voorbeeld van een 'simulacrum' is dat iedereen weet hoe een neerstortend vliegtuig eruitziet. Maar wij weten dit doordat we dit op televisie hebben gezien.

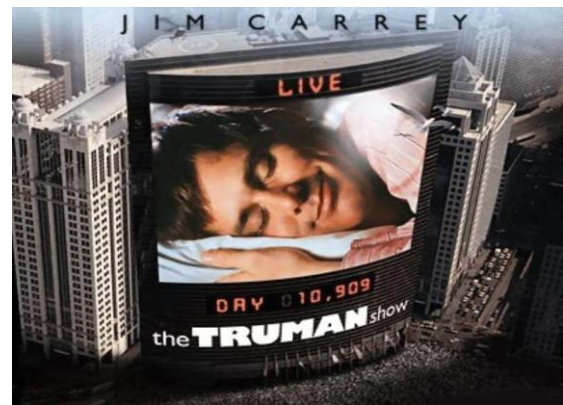
Het 'kennen' van dit beeld is dus niet gebaseerd op onze eigen waarheid, maar op de waarheid die gecreëerd is op tv.

Zijn simulacrumtheorie plaatst de realiteit lijnrecht tegenover de door de beeldcultuur gecreëerde illusie van de werkelijkheid (hyperrealiteit genoemd). Een simulacrum is een kopie zonder origineel, het is dus niet meer te linken aan iets origineels, iets echts.

Bron: https://nl.wikipedia.org/wiki/Jean_Baudrillard

Andy Warhol

The Truman Show

Citeren:

van de Kamp, M.T. A. (2019). *Reader kernconcepten kunst algemeen - voor leerlingen*. Amsterdam; ILO UvA, Expertisecentrum-kunsttheorie.

